QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASIDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI VA KLASTER YONDASHUVINING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Shoraximov Shomansur Shomaxmudovich
“GIZ” - GERMANIYA XALQARO HAMKORLIK JAMIYATI
Turizmni rivojlantirish bo’yicha maslahatchi
E-mail: shomansur.shoraximov@giz.de

Annotatsiya. *Mazkur tezisda Qoraqalpog‘iston Respublikasida ekoturizmni rivojlantirishning zamonaviy holati tahlil qilingan hamda klaster yondashuvi asosida sohaning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘nalishlari asoslab berilgan. Xorijiy turistlar oqimi, turistik xizmatlar eksporti, infratuzilma va investitsion faollik ko‘rsatkichlari tahlili asosida hududning ekoturistik salohiyati baholangan. Tadqiqot natijasida ekoturizm klasterini shakllantirishning ustuvor yo‘nalishlari va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan..*

Kalit so‘zlar: *ekoturizm, klaster, turizm infratuzilmasi, xorijiy turistlar, turistik xizmatlar eksporti, investitsiya, iqtisodiy samaradorlik.*

Аннотация. *В настоящих тезисах проведён анализ современного состояния развития экотуризма в Республике Каракалпакстан, а также обоснованы направления повышения экономической эффективности отрасли на основе кластерного подхода. На основе анализа показателей потока иностранных туристов, экспорта туристических услуг, состояния туристической инфраструктуры и инвестиционной активности дана оценка экотуристического потенциала региона. По результатам исследования разработаны приоритетные направления формирования экотуристического кластера и предложены практические рекомендации по его развитию.*

Ключевые слова: *экотуризм, кластер, туристическая инфраструктура, иностранные туристы, экспорт туристических услуг, инвестиции, экономическая эффективность.*

Abstract. *This thesis analyzes the current state of ecotourism development in the Republic of Karakalpakstan and substantiates the key directions for improving the economic efficiency of the sector through a cluster-based approach. Based on the analysis of international tourist arrivals, tourism service exports, tourism infrastructure, and investment activity, the ecotourism potential of the region is assessed. The findings of the study identify the priority directions for establishing an ecotourism cluster and propose practical recommendations for its sustainable development.*

Keywords: *ecotourism, cluster, tourism infrastructure, international tourists, tourism service exports, investment, economic efficiency.*

Bugungi kunda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta’minlashda ekologik turizmni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ekoturizm nafaqat tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni rag‘batlantiradi, balki hududlarda yangi ish o‘rinlari yaratish, xizmatlar sektorini kengaytirish, eksport salohiyatini oshirish va mahalliy aholi daromadlarini ko‘paytirishda ham muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, noyob tabiiy landshaftlar, Orolbo‘yi hududi, Ustyurt platosi, Sudochye ko‘llar tizimi va biosfera obyektlariga ega bo‘lgan Qoraqalpog‘iston Respublikasi ekoturizmni rivojlantirish uchun yuqori salohiyatga ega hududlardan biri hisoblanadi.

O‘tkazilgan statistik tahlillar hududda turizm sohasida ijobiy o‘sish dinamikasi shakllanayotganligini ko‘rsatmoqda. Xususan, 2020 yilda Qoraqalpog‘istonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar soni atigi 3,0 ming nafarni tashkil etgan bo‘lsa, 2021 yilda ushbu ko‘rsatkich 24,0 ming nafarga, 2022 yilda 50,1 ming nafarga, 2023 yilda 117,9 ming nafarga va 2024 yilda 200,7 ming nafarga yetgan. 2025 yil yakuniga ko‘ra xorijiy turistlar sonining 405,8 ming nafarga yetishi prognoz qilinmoqda. Mazkur ko‘rsatkich belgilangan reja (300 ming nafar)dan qariyb 35 foiz yuqori bo‘lib, hududning xalqaro turistik bozordagi jozibadorligi sezilarli darajada ortayotganini tasdiqlaydi.

Turizm sohasidagi ushbu o‘sish xizmatlar eksportida ham yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Agar 2020 yilda turistik xizmatlar eksporti 750 ming AQSH dollarini tashkil etgan bo‘lsa, 2025 yilga kelib ushbu ko‘rsatkich 51 mln AQSH dollariga yetgan. Demak, besh yil davomida eksport hajmi 60 martadan ortiq oshgan. Ushbu holat pandemiyadan keyingi tiklanish jarayonlari, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, transport-logistika tizimining rivojlanishi, vizaviy yengilliklar hamda turistik yo‘nalishlarning xalqaro miqyosda faol targ‘ib qilinishi bilan izohlanadi.

Shu bilan birga, tahlillar ekoturizm rivojlanishida qator tizimli muammolar mavjudligini ham ko‘rsatmoqda. Birinchidan, ekoturizmning umumiy turistik oqimdagi ulushi hanuz pastligicha qolmoqda. Ikkinchidan, xorijiy turistlarning o‘rtacha qolish muddati 1–2 kechadan oshmayotgani va ularning kunlik xarajatlari nisbatan pastligi hududda yuqori qo‘shimcha qiymat yaratuvchi turistik mahsulotlar yetarlicha shakllanmaganligini anglatadi. Bu esa turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Ekoturizm infratuzilmasining rivojlanish darajasi ham mavjud salohiyatga to‘liq mos kelmaydi. 2025 yil holatiga ko‘ra hududda 32 ta mehmonxona, 50 ta mehmon uyi, 27 ta xostel va 1 ta o‘tov faoliyat yuritmoqda. Respublikada ro‘yxatdan o‘tgan 51 ta turoperatordan amalda atigi 17 tasi faol ishlayotgani ekoturizm bozorida tadbirkorlik faolligi pastligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, chekka ekoturistik hududlarda avtomobil

yo‘llari sifati, sanitariya infratuzilmasi, axborot markazlari, navigatsiya tizimlari va malakali gid-ekskursovodlar yetishmasligi turistlar oqimini cheklayotgan asosiy omillar hisoblanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etishda klaster yondashuvi eng samarali mexanizmlardan biri hisoblanadi. Turizm klasteri mehmonxonalar, transport tashkilotlari, ovqatlanish korxonalari, turoperatorlar, mahalliy hunarmandlar, xizmat ko‘rsatish subyektlari hamda davlat boshqaruvi institutlarining o‘zaro integratsiyalashgan faoliyatini ta’minlaydi. Natijada xizmatlar sifati oshadi, xarajatlar kamayadi, hududning investitsiyaviy jozibadorligi kuchayadi hamda multiplikativ iqtisodiy samara yuzaga keladi. Klaster modeli, ayniqsa, Nukus–Mizdaxxon–Sudochye–Muynoq–Ustyurt yo‘nalishida yagona ekoturistik makonni shakllantirish imkonini beradi.

Hududda investitsiya faolligining ortib borayotgani ham klaster yondashuvini amalga oshirish uchun qulay iqtisodiy zamin yaratmoqda. 2025 yilda Qoraqalpog‘iston Respublikasida asosiy kapitalga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi 17,6 trln so‘mni tashkil etib, mamlakat umumiy investitsiyalarining qariyb 4 foiziga teng bo‘ldi. Shuningdek, 2024 yilda hududga 2,1 mlrd AQSH dollari miqdorida xorijiy investitsiyalarni jalb etish rejalashtirilgani turistik infratuzilmani modernizatsiya qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

- ekoturizmni rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik asosidagi klaster modelini joriy etish;
- Muynoq, Ustyurt va Sudochye hududlarida kompleks ekoturistik klasterlarni shakllantirish;
- transport, sanitariya, raqamli axborot va servis infratuzilmasini kompleks modernizatsiya qilish;
- mahalliy aholining oilaviy mehmon uylari, milliy hunarmandchilik va ekologik xizmatlar orqali klaster ishtirokiga keng jalb etilishini rag‘batlantirish;
- Qoraqalpog‘istonning yagona xalqaro ekoturistik brendini yaratish va zamonaviy raqamli marketing vositalari orqali xorijiy bozorlarda faol targ‘ib qilish.

Xulosa qilib aytganda, Qoraqalpog‘iston Respublikasida ekoturizmni rivojlantirish uchun tabiiy-resurs salohiyati va investitsiyaviy imkoniyatlar yetarli darajada shakllangan. Biroq mavjud infratuzilmaviy va institutsional cheklovlar ushbu salohiyatdan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli ekoturizmni klaster tamoyillari asosida rivojlantirish hududning raqobatbardoshligini oshirish, turistlarning o‘rtacha qolish muddatini uzaytirish, turistik xizmatlar eksportini

ko‘paytirish hamda aholi bandligi va daromadlarini oshirishning muhim iqtisodiy mexanizmi bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T.: O‘zbekiston, 2023 120-121b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-apreldagi PQ–135-son qarori. *2023–2026-yillarda turizm sohasini jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida.*
3. O‘zbekiston Respublikasining "Turizm to‘g‘risida"gi Qonuni (yangi tahrir).
4. Buckley, R. *Ecotourism: Principles and Practices.* Wallingford: CABI Publishing, 2009.
5. Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., & Wanhill, S. *Tourism: Principles and Practice.* 6th ed. Harlow: Pearson Education, 2019.
6. Costa Rica Tourism Board (ICT). *Certification for Sustainable Tourism (CST)*. https://www.ict.go.cr/en/sustainability/cst.html
7. Rivera, M. (2022). The impact of CST on hotel performance. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(4), 879-895.
8. Fennell, D. A. *Ecotourism.* 6th ed. London: Routledge, 2026.
9. Fennell, D. A., & Cooper, C. *Sustainable Tourism: Principles, Contexts and Practices.* Bristol: Channel View Publications, 2020.
10. Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. B. *Tourism: Principles, Practices, Philosophies.* 13th ed. Hoboken: John Wiley & Sons, 2022.
11. Norwegian Maritime Authority. (2022). *Regulations on zero-emission zones in the Norwegian fjords*.
12. Gössling, S., et al. (2022). Norway’s pathway to sustainable tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 22(1), 1-18.
13. National Trust for Nature Conservation (Nepal). *Annapurna Conservation Area Project (ACAP)*. https://ntnc.org.np/project/annapurna-conservation-area-project-acap
14. Porter, M. E. *The Competitive Advantage of Nations.* New York: Free Press, 1990.
15. Weaver, D. *Sustainable Tourism.* Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann, 2006.
16. https://lex.uz/- **O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik bazasi**
17. https://data.worldbank.org- World Bank Dat
18. https://www.oecd.org/cfe/tourism/ - OECD Tourism
19. https://wttc.org - World Travel & Tourism Council (WTTC)
20. https://uzbekistan.travel/en/tourism-laws/- Uzbekistan Travel (Turizm qonunchiligi va turizm ma'lumotlari)
21. https://gov.uz/uz/uzbektourism- Turizm qo‘mitasi (rasmiy portal)